

ОНТОЛОГІЯ ПСИХОАНАЛІЗУ В НАТУРАЛІСТИЧНОМУ, СТРУКТУРАЛЬНОМУ, ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОМУ, ЕКЗИСТЕНЦІЙНОМУ ТЛУМАЧЕННЯХ

Статтю присвячено проблематиці «схізісу» (розколу, дисоціації) між практичною та дослідницькою (академічною) психологією як важливому аспекту сучасної методологічної кризи в психологічній науці. Конкретним симптом ситуації «схізісу» є розбіжність у ставленні до психодинамічного підходу в практичній психології та в психології академічній. Якщо в практичній психології цей підхід є одним із найбільш визнаних, то в академічній до нього ставляться з недовірою. Серед її причин варто назвати парадигмальну розбіжність та недостатній рівень знайомства академічного співтовариства з розвитком філософського психоаналізу як системи методологічних засад психодинамічних теорій. Філософсько-методологічне обґрунтування психодинамічного підходу в академічній психології має бути здійснене в єдності головних аспектів філософського психоаналізу: онтологічних, гносеологічних, антропологічних. Метою статті обрано аналіз онтологічного аспекту філософського психоаналізу (як методології психодинамічного підходу в психології особистості). Поставлено завдання проаналізувати особливості основних наявних способів тлумачення онтології в психоаналізі: 1) натуралістичного; 2) структуралістського; 3) феноменологічного; 4) екзистенційного. Визнано, що лише натуралістичне (уподібнене до природничо-наукового знання) тлумачення психоаналітичної онтології дає привод для спростування психодинамічних теорій у звичний для експериментального знання спосіб.

Ключові слова: академічна психологія, практична психологія, філософська методологія, методологічна криза, психодинамічний підхід, філософський психоаналіз, онтологія, гносеологія, антропологія.

Постановка проблеми. Найбільш загальну проблему статті становить сучасна перманентна методологічна криза в психології. Ця криза, за розвідками А. Юревича, є передусім кризою професійної самосвідомості психологів і має три основні аспекти: криза раціональності (метадигмальний рівень), криза природничонауковості (парадигмальний рівень), розрив між академічною та практичною психологією (соціодигмальний рівень), кожен з яких детерміновано переважно соціальними чинниками [20; 21]. Мета подолання кризових явищ конкретизується в завданнях, що передбачають інтеграцію в системі психологічного знання в трьох напрямках: 1) горизонтальному (між конкуруючими психологічними школами та концепціями); 2) вертикальному (між різними рівнями детермінації та пояснення психічного); 3) діагональному (між дослідницькою і практичною психологією як сторонами «схізісу») [22].

Нас, як і інших представників практичної психології, що здобувають академічні ступені, серед названих трьох напрямів інтеграції найбільше цікавить саме діагональний, адже будь-яка спроба здійснення медіації між двома соціодигмами наражається на звичний опір як академічно-наукового, так і психолого-практичного співтовариств, яким більш комфортно існувати окремо. Певна річ, і

для покійного Ф. Василюка – одного з найбільш впливових учених-медіаторів, успішних в обох сферах, така ситуація була пов'язана із загостреним почуттям розчарування, яке, зрештою, і втілювалося в застосування ним до наукового розколу терміну «схізіс» [6], що, на відміну від «кризи», підкреслює брак взаємного інтересу сторін, а також має певні спільні конотації зі «схізмом» як розколом церковним.

Аналіз останніх досліджень. Зазначимо, що проблема «схізісу» (або «профішизії», за менш відомим визначенням О. Еткінда, що незалежно від Ф. Василюка вдався до застосування того ж самого грецького кореня) ґрунтовно висвітлена в багатьох методологічних статтях та монографіях. Крім Ф. Василюка й О. Еткінда, що вперше описали це явище, до його аналізу зверталися, зокрема, О. Бреусенко-Кузнецов, О. Орлов, В. Петровський, А. Юревич [2; 3; 4; 15; 16; 19; 20; 21; 22]. Автори зазначених праць акцентують соціальні [9; 21], когнітивні [19], світоглядні [2; 3; 4] причини «схізісу», розглядають у загальному контексті з іншими проявами методологічної кризи [20; 21; 22].

На жаль, для подолання «схізісу» самого тільки розуміння його причин замало. Необхідна воля до інтеграції психологічного знання, втілена

як на соціодигмальному рівні (у діяльності психологічних інституцій), так і на рівні окремих наукових досліджень, яким має бути властива достатня методологічна гнучкість і плюралізм.

Окремим випадком, або симптом ситуації методологічного розколу («схізісу») між дослідницькою та практичною психологією, є розбіжність у ставленні до психодинамічного підходу в практичній психології (де він має понад столітню історію) та в психології академічній (у представників якої він досі викликає певну недовіру – по-перше, як недостатньо обґрунтований, по-друге, як дещо застарілий). Ми вважаємо, що теза про «недостатню обґрунтованість» не враховує належність психодинамічного підходу до іншої парадигми в науковому психологічному знанні, а теза про «застарілість» є похідною від недостатнього рівня знайомства академічних психологів із перебігом розвитку засадничих методологічних ідей різних напрямів глибинної психології й психоаналізу зокрема.

Отже, філософсько-методологічне обґрунтування можливості застосування психодинамічного підходу в академічній (дослідницькій) психології становить загальну мету нашого дослідження.

Зазначимо, що досягнення цієї мети в межах однієї статті навряд чи можливе, адже філософсько-методологічне обґрунтування психодинамічного підходу до особистості передбачає розгляд філософського рівня існування психоаналітичного вчення в єдності головних його аспектів: онтологічних, гносеологічних, антропологічних.

Отже, наша стаття обмежується аналізом саме онтологічного аспекту сучасного філософського психоаналізу як загальної методології психодинамічного підходу в психології особистості.

Мета статті – аналіз онтологічного аспекту філософського психоаналізу (як методології психодинамічного підходу в психології особистості).

Оскільки ж філософський психоаналіз ми беремо в розширювальному значенні, тобто не зупиняємося на тих формулюваннях власних філософських засад, до яких психоаналіз прийшов за життя З. Фрейда, а враховуємо продуктивні діалоги з іншими провідними методологіями ХХ ст., а саме структуралізмом, феноменологією, екзистенціалізмом, то окремі завдання нашої статті стосуються: 1) аналізу особливостей натуралістичного (історично найпершого) тлумачення онтології в психоаналізі; 2) аналізу особливостей структуралістського тлумачення психоаналітичної онтології; 3) аналізу особливостей феноменологічного тлумачення психоаналітичної онтології; 4) аналізу особливостей екзистенційного тлумачення психоаналітичної онтології

Виклад основного матеріалу. Онтологія (гр. *ontos* – «сутнє», *logos* – «вчення») – вчення про буття, що в класичній філософії належить

до базових компонентів філософської системи. Онтологія психоаналізу, як і гносеологія й антропологія, заломлюється в різних тлумаченнях, отриманих з інших провідних філософсько-психологічних вчень ХХ ст., але водночас не втрачає і власне психоаналітичної ідентичності. Це можна пояснити, по-перше, важливістю для психоаналізу філософсько-методологічного обґрунтування, по-друге, обережністю його засновника у формулюванні філософських ідей (адже З. Фрейд усвідомлював брак своєї власне-філософської освіти для повноцінних дискусій із професійними філософами тощо).

А. Вертель свідчить, що З. Фрейд не відвертається від онтологічної проблематики, але переносить її в глибину людської суті. Основні тези його позиції такі: 1) розуміння зовнішнього світу є неповним (і недостатнім), якщо не розкрита природа внутрішньої організації; 2) у глибинних вимірах людське буття таке ж реальне, як і зовнішній світ, тому й вивчення людської природи повинно базуватися на наукових методах, як і зовнішня реальність вивчається методами науки (водночас важливе виявлення рушійних сил, що зсередини задають вектор людського розвитку; ці сили – потяги) [8, с. 13].

Осмилення онтологічної проблеми в психоаналізі відбувається під кутом зору місця людини у світі. Питання *свободи і необхідності* знаходять вияв у принципах функціонування психічних інстанцій. Принцип задоволення пов'язаний з абсолютизацією свободи, відсутністю будь-яких обмежень (як у Й. Г. Фіхте); принцип реальності – з абсолютизацією необхідності (із притаманною йому соціокультурною заборонаю свободи).

Інший вимір онтології – питання випадковості й закономірності. Випадковість у психоаналізі, хоча й визнається, але в психічній реальності місця їй немає. Закономірності для З. Фрейда, а саме можливість встановлення причинних зв'язків у сфері людської свідомості і поведінки, виступають головною ознакою науковості психоаналізу. Науковість він пов'язує 1) з метапсихологією, яка має заперечити метафізичну онтологію завдяки опису несвідомого на основі: топіки, динаміки, економіки; 2) із практикою клінічної роботи. Також варто зазначити, що з тією ж самою метапсихологією пов'язана і філософічність психоаналіза, не випадково її назву створено за аналогією з метафізикою. Звісно, метапсихологія покликана перевершити метафізику, а саме дати психологічне, раціональне пояснення позасвідомому [8].

Важливі наслідки з метапсихологічних тез стосовно позасвідомого наводить А. Макінтайр; за ним, термін «позасвідоме» визначається на основі всієї теорії З. Фрейда; його розуміння не залежить від розуміння терміна «свідомість»; позасвідоме є дійсна психічна реальність, вона дана нам опосе-

редковано – через свідомість (як і зовнішній світ даний опосередковано через органи відчуття); воно подібне до кантової «речі в собі» [14].

Вищенаведені тези досить виважено й обережно окреслюють психоаналітичний погляд на онтологічну проблематику. Проте їх замало, щоби впевнено позиціонувати філософський психоаналіз серед інших онтологічних вчень. Тобто це позиціонування стає подібним до проективного завдання, в якому необхідними стають ті або інші припущення, що базуються або на історичних засадах – на певному уявленні того або іншого автора про справжній (або історично задокументований) світогляд З. Фрейда, або на логічних – на логіці самих ідей безвідносно до декларованого світогляду автора, або на власне філософських – коли під психоаналітичну теорію підводиться більш нова та надійна методологічна база з тих джерел, якими засновник психоаналізу не користувався, але які й не заперечував.

Натуралістичне тлумачення онтології З. Фрейда акцентує її енергетичний характер, натякаючи на те, що енергія є різновидом матерії. Власне, для представників цього тлумачення важливо бачити З. Фрейда матеріалістом (на що він сам неодноразово вказував) і не дуже важливо те, що «природничі» аргументи психоаналітичних ідей сьогодні є найбільш вразливими для критики.

Згадуючи про типи онтологічних побудов відповідно до кількості субстанційних начал світу (монізм, дуалізм, плюралізм), О. Косилова визнає З. Фрейда матеріалістичним моністом. На відміну від Р. Декарта, що визнавав дві субстанції (простягнуту і мислячу), причому головною характеристикою матерії вважав просторовість, на відміну від ідеалістичного моніста І. Канта, що простір і час розглядає як форми трансцендентальної апперцепції, а отже, залишає матерію без атрибутів, засновник психоаналізу, на її думку, спирався на досягнення природознавства, що дозволяють атрибутувати матерію через енергію. Щоправда, З. Фрейд не мав змоги ознайомитися з теорією відносності та квантовою механікою, але рухався в тому ж напрямі, що й вони, спираючись на закон збереження енергії та другий закон термодинаміки. Якщо З. Фрейд відстоював матеріалістичний монізм, він мав підкорити матеріальним (енергетичним) законам і людську думку, як стверджує О. Косилова [12]. Справді, вона знаходить підтвердження в реконструйованих Ж. Лапланшем і Ж.-Б. Понталісом ранніх поглядах З. Фрейда, передусім викладених у роботі «План наукової психології», де розглядається суто біологічна енергія (поширення збудження нейронами), до них застосовано такі поняття з фізики Г. Гельмгольца, як енергія «вільна» і «зв'язана». Надалі З. Фрейд застосовував ці поняття вже до психічної енергії. Хоча проблему енергетичного

тлумачення мислення він також облишив, але в «економіці» – метапсихологічній теорії, що оперує кількісно вираженою енергією потягів (лібідо), розвинув енергетичну світоглядну ідею до повноцінної теорії.

Хоч якими далекими від одностайного монізму є уявлення З. Фрейда про потяги – їх зміни в історії психоаналізу так і маркують, як «перший дуалізм» (лібідо / Я-інтерес), недовгий період «монізму» і «другий дуалізм» (Ерос / Танатос), проте бажання науковця бачити засновника психоаналізу своїм однодумцем бере гору. Так само надмірно акцентується й окрема спроба З. Фрейда енергетично концептуалізувати мислення. «Психоаналітична теорія мислення являє собою моністичну онтологію, що базується як субстанція на понятті енергії, причому напрям руху думки Фрейд вважав від «вільної» до «зв'язаної», що його мовою означало – від несвідомої до свідомої» [12], – так виглядає остаточний концепт психоаналітичної онтології в О. Косилової.

Кардинально інше тлумачення психоаналітичної онтології дає структуралізм у версії структурного психоаналізу Ж. Лакана. З погляду натуралізму, що тяжіє до найбільш вузького тлумачення фрейдівських побудов, структурний психоаналіз варто відокремлювати від «класичного» психоаналізу, проте такому поділу опирається сам Ж. Лакан, що заявляє про свою ідентифікацію як «фрейдиста», а зовсім не «лаканіста». Його лозунг «Назад, до Фрейда» також не варто вважати піар-ходом. Звісно, Ж. Лакан реконструював психоаналіз на нових методологічних засадах – здебільшого гуманітарних (структурна лінгвістика та переосмислена А. Кожевим філософія Г. В. Ф. Гегеля замість еволюційного вчення, дарвінізму тощо). Проте є сенс вважати, що в його тлумаченні збережено дух вчення З. Фрейда. До того ж натуралістичні реконструкції на кшталт «енергетичного матеріалізму» мають аж ніяк не більшу вагу, ніж лаканівська.

Структуралістський погляд Ж. Лакана на метапсихологію неможна назвати таким, що прагнув би цементувати матеріалістичну думку, адже суб'єктне буття в нього розірване щонайменше на три частини. Та й енергію він розуміє не натуралістично. Також варто згадати, що, на відміну від картезіанського «мислячого суб'єкта», лаканівський суб'єкт – це «бажаючий суб'єкт» (і «бажання», за Ж. Лаканом, – це теж значуще перетлумачення фрейдівської ідеї потягу), проте, оскільки бажання, за Ж. Лаканом, становить онтологічний субстрат психічного (як і мислення, за Р. Декартом, становить атрибут однієї із двох світових субстанцій), то цей аспект уже виходить за межі гносеології в онтологічну площину. Тезу Р. Декарта "cogito ergo sum" Ж. Лакан перетлумачує в "desidero ergo sum" [13].

Якщо З. Фрейд субстантивізує позасвідоме, наділяє його суттєвістю, то Ж. Лакан не вбачає в ньому «реальне місце», до того ж знаходить у ньому не потяги як такі, а мовлення Іншого, адже позасвідоме «структуроване як мова». Однак, оскільки порядок Реального не може бути вичерпно й остаточно символізованим, позасвідоме все ж лишається принципово неусвідомлюваним.

Бажання «бажаючого суб'єкта» не варто зводити до сексуальних потягів, воно є бажанням бути, прагненням розірваного суб'єкта до цілісності, чистою енергією ствердження. Воно формує «світ людини», її індивідуальне й соціальне буття, визначає розвиток особистості. Бажання суб'єкта звернене до Іншого, або Ім'я Отця.

Феноменологічний психоаналіз спирається на тезу про те, що феноменологія – це і є онтологія, адже у феномені сутність і явище збігаються. Феноменологічне настановлення на істинність тверджень не передбачає вирішення питання про натуральну каузальність досліджуваних феноменів.

За думкою засновника філософської феноменології Е. Гуссерля, природнича наука, оскільки вона побудована на причинно-наслідкових зв'язках, завжди є конструктивісткою, тобто накидає на світ не притаманні йому каузальні зв'язки [9], це стосується і того натуралістичного редукціонізму, який мав місце у фрейдівській версії психоаналізу. Але ж застосування природничої, редукціоністської методології завжди є звуженням життєвого світу. Навіть більше: коли ми застосовуємо до царини психічного будь-які конструктивістські, натуралістично-редукціоністські методології, щоразу руйнується сам предмет дослідження, або, за думкою В. Дильтея, руйнується жива єдність психічного досвіду, який перетворюється на натуральну предметність розрізнених фактів, яким уже потому накидають певні причинові стосунки [11]. Щодо психоаналітичної практики наслідком є те, що відбувається вторинне соціальне витискання унікальності аналізанда (якщо первинне розуміти як причину його проблем).

На думку А. Вахтеля, позасвідоме для Е. Гуссерля – це латентне психічне буття, яке становить собою інтенційну модифікацію переживань свідомості в стані неспання [7, с. 93]. Це латентне буття, на відміну від *вертикальної* моделі глибинної психології, згідно з думкою засновника феноменологічного психоаналізу Т. Фукса, у феноменології має мислитися *горизонтально* [23]. Тобто має йтися не про приховані від свідомості змісти, а про латентні елементи в горизонті феноменального поля. Позасвідоме не є прихованим, воно завжди є наявним. Те, що, на думку З. Фрейда, є симптомами, проявами позасвідомого, у горизонтальній моделі є самим позасвідомим. Так, позасвідомі фіксації, хоча й виступають «певними обмеженнями у просторі потенційностей особи-

стості, спродукованими імпліцитним, але завжди наявним минулим, <...> але проявляють себе радше у формі «сліпих плям», «порожніх просторів» чи викривлень у живому просторі: в обмовках та помилкових діях; у моделях стосунків, у які особистість постійно помилково потрапляє, у діях, яких несвідомо уникає; у просторах, у які не вступає, запропонованих життям можливостях, які не приймає і навіть не відважується побачити <...>. Вони навіть можуть стати символічно чи фізично присутніми в невротичних чи психосоматичних симптомах» (Т. Фукс у перекладі Є. Буцикіна [23, с. 80]). Отже, Т. Фукс пропонує розглядати позасвідоме як специфічну горизонтальну конфігурацію простору життєвих стосунків та поведінки особистості [23, с. 73].

Феноменологічне тлумачення позасвідомого як горизонтальної структури, або як невисвітленого тла досвіду, з онтологічного погляду є більш надійним, ніж вертикальне фрейдівське, адже: 1) не вдається до постулювання розщеплення психіки; 2) має справу не зі слідами несвідомого, а з його феноменальністю, що можливо за умови модифікації феноменів досвіду, завдяки особливій аналітичній настанові феноменологічного кшталту (психоаналітичного епохе). Ознаками такої настанови буде відмова від гіпостезування реальності будь-якої події у житті пацієнта, відмова від гіпостезування реальності будь-якого психічного механізму, інстанції, ідентичності, відмова від будь-якої загальної психології (на натуралістичних каузальних засадах) взагалі, а на цій базі – ретельне ноєматичне та ноетичне дослідження аналітичного досвіду (ноемою, за Е. Гуссерлем, є досліджуваний об'єкт інтенції, те, «що» переживається в переживанні; а ноєю – сам спосіб, у який він дається у феноменологічній настанові, тобто «як» переживається те, «що» дане в досвіді; єдність «що» і «як» і є феноменом [10]). Саме в такому розумінні психоаналітичної настанови обґрунтування таких концептів, як «перенесення», «психічна реальність», стає справді бездоганим.

Останнє з аналізованих у статті тлумачень психоаналітичної ретології – екзистенційне. Уся екзистенційна традиція, що, згідно зі спостереженням О. Руткевича, розвивалася в напрямі «від Фрейда до Хайдеггера», як і феноменологічний психоаналіз, пориває з натуралістичними мотивами у фрейдівській філософії, адже вони є редукціонізмом. Першим рух «до Хайдеггера» робить Л. Бінсвангер, якого не задовольняє фрейдівське розуміння людини як «*homo natura*» [1], але він досить вільно тлумачить хайдеггерівський твір «Буття і час» і доповнює його феноменологічну онтологію антропологічним додатком.

Екзистенційна онтологія з найбільшою повнотою втілилася в дзайн-аналітичній терапії М. Босса, який особисто зустрівся з «пізнім»

М. Хайдеггером та переконався, що Л. Бінсвангер, В. Е. фон Гебзаттель та інші екзистенційні аналітики неправильно зрозуміли ідеї філософа. Вчення М. Хайдеггера відкрилося йому як онтологія (рівень буття), а не як антропологія (рівень окремого сутнього) у вільній інтерпретації Л. Бінсвангера. Тому й ключове поняття дазайн-аналізу – Dasein, «постало не як людина, а як саме присутність, тут-буття – як відчуженість, просвіт, в якому виявляється сенс буття» [5, с. 371–372].

«Просвіт передбачає участь того, хто «висвічує» – сприйняття людини, бачення. Без людського сприйняття немає і предмета. Феномен є «свічення» безпосередньої реальності. Цим виразом передбачено, що феномен не є відкриттям реальності, що стоїть поза ним, він є сама реальність. Людина і світ одне без одного не існують. Людина «послана» у світ, щоби буття могло «відкрити» себе. Тому завдання людини полягає у «вчуванні» в «мову буття», в отриманні від нього послання» [5, с. 372].

Людське існування М. Босс структурує, оперуючи низкою екзистенціалів, онтологічно значущих переживань, до яких належать: просторовість існування (природу якої становлять відкритість і ясність; темпоральність існування (як достатність / недостатність для того, щоби зробити щось, як датування); тілесність (її межі збігаються з межами відкритості світу); існування, що ділить світ з іншими; настрої (стосовний до варіювання людської відкритості світу). Динаміку Dasein М. Босс розуміє в термінах розкриття і можливості, адже буття – це можливість відношення до всього, що ми зустрічаємо, а в зустрічах відбувається розкриття зустрічних. Людина вільна у виборі й одна відповідальна за своє існування, але не може позбутися екзистенційної провини за втрачені можливості, адже час її розвитку обмежує екзистенціал смертності. Варто зазначити, що хоча викладене розуміння вельми далеке від метапсихології З. Фрейда та Ж. Лакана, адже буття-у-світі мало схоже на розщепленого суб'єкта бажання, у техніці терапії М. Босс спирається на традиційну психоаналітичну модель – із кушеткою та тлумаченням вільних асоціацій.

Також важливим варіантом екзистенційного тлумачення психоаналітичної онтології є вчення Ж.-П. Сартра, що також склалося під впливом «Буття і часу» М. Хайдеггера і, у свою чергу, вплинуло на екзистенційну терапію в моделях В. Франкла (його терапія) і Р. Лейнга. Екзистенційний психоаналіз Ж.-П. Сартра розроблено в контексті його онтологічної праці «Буття і ніщо», яке, у свою чергу, логічно продовжує «Уявне», де було створено певну нігілістичну феноменологію [18]. У праці «Буття й ніщо» категорія «ніщо» стає ключовою, оскільки Ж.-П. Сартр застосовує її вже не тільки до уяви, але до всієї

людської свідомості (визначеної в понятті «Для-Себе»), про яку говорить як про силу, «дірку, що анулює буття всередині Буття», як про деяке чисте «ніщоження» (недолік) буття «У-собі». Тобто свідомість, за Ж.-П. Сартром, володіє не буттям, а «ніщожністю», і не творить світ, а «ніщожить» [17]. Модальності ж буття в системі Ж.-П. Сартра є такими: 1) «Буття В-собі», що є тим, чим воно є (це буття, що становить основу сутнього – усього, що є); 2) «Буття Для-себе», що має в бутті те, чим воно є, водночас воно «є те, чим воно не є», і «не є те, чим воно є» (свідомість, завжди будучи «свідомістю чого-небудь», трансцендуючи до буття, яке не вона, виявляється все далі від себе самої); 3) «Буття Для-іншого» (інтерсуб'єктивна модальність), що виникає, коли інша людина робить людину об'єктом свого світу (тут важливим є не те, що я дивлюся на іншого, а те, що я знаходжуся під поглядом, яким інший дивиться на мене) [17].

Зазначимо, що важливою рисою сартрівської онтології (а також хайдеггерівської та фрейдівської) є атеїзм. Причому в Ж.-П. Сартра та М. Хайдеггера він набуває нової форми, пов'язаної вже не з поясненнями походження релігії (на кшталт природничих), а з побудовою феноменологічної онтології, в якій на місці Бога – Ніщо (дірка в бутті), яка, власне, і виконує (у нігілістичному сенсі) функції Бога в їх онтологічних системах.

Висновки:

1. Натуралістичне тлумачення онтології психоаналізу (як енергетичного монізму) базується передусім на давніх ототожненнях психоаналізу із природничою наукою, що вибудовується індуктивним шляхом і базується на причинно-наслідкових зв'язках (хоча його метод і гуманітарний – герменевтичний). Оскільки це ототожнення є хибним, то в натуралістичному інтерпретуванні психоаналізу є найбільш чутливим до нищівної критики.

2. Структуральне тлумачення онтології психоаналізу реконструює її з опорою на переважно гуманітарні принципи, отримані зі структурної лінгвістики, структурної антропології та гегельянства. На цих нових засадах фрейдівська ідея базових потягів переосмислюється, потяги втрачають натуралістичний контекст і тлумачаться як «бажання» суб'єкта (сексуальність є насправді бажанням бути, прагненням розірваного суб'єкта до цілісності). Отже, бажання становить онтологічний субстрат психічного, аналог мислення як атрибута однієї із двох світових субстанцій у картезіанстві («desidero ergo sum» замість «cogito ergo sum»). Нарешті, значущою з онтологічного погляду ідеєю є те, що позасвідоме в структурному тлумаченні структуроване як мова, і це завжди мова Іншого (Імені Отця, що конститує Символічний порядок).

3. Феноменологічне тлумачення онтології психоаналізу будується на засадах гуссерлевої феноменологічної редукації й кульмінує в уявленні про

горизонтальну модель позасвідомого замість вертикальної (з якої не можна видалити причинно-наслідковий принцип – пояснення симптомів через позасвідомі причини). Така модель не вдається до постулювання розщеплення психіки, оскільки має справу не зі слідами несвідомого, але з його феноменальністю, даністю. На таких онтологічних засадах (феноменологія – це і є онтологія, свідомість є буттям) психоаналіз розгортається як ретельне ноєматичне (звернене до об'єкта інтенції) та ноєтичне (звернене до способу його даності) дослідження аналітичного досвіду.

4. Екзистенційне тлумачення онтології психоаналізу, як і феноменологічне, долає натуралізм. Воно починається із заперечення дедуктивного розуміння людини як "homo natura", яке дозволяє врахувати все багаторівневе багатство людського буття. Ключовим поняттям дазайн-аналізу постає Dasein як присутність, тут-буття, в якому виявляється сенс буття світу. У цьому сенсі онтологія постає як екзистенціальна феноменологія, адже феномен (на відміну від явища) не є відкриттям реальності, що стоїть поза ним, він є сама реальність. Оскільки людина і світ, що їй відкривається в екзистенційно значущих феноменах, одне без одного не існують, структуру людського існування складають екзистенціали – онтологічно значущі переживання: просторовість існування, темпоральність існування, тілесність, настрої.

5. Деякі версії екзистенційного тлумачення психоаналітичної онтології акцентують момент нігілізму, властивий ще хайдеггерівським онтологічним побудовам. Так, серед сартрівських модальностей буття: 1) «У-собі», 2) «Для-себе», 3) «Для-іншого» – свідомість («Буття Для-себе») володіє не буттям, а «ніщожністю», і не творить світ, а «ніщожить», вона «є тим, чим вона не є», і «не є те, чим вона є», що й становить базове підґрунтя психоаналітичного конфлікту.

6. Лише натуралістичне (уподібнене до природничо-наукового знання) тлумачення психоаналітичної онтології дає привод для спростування психодинамічних теорій у звичний для експериментального знання спосіб, тобто через заперечення тих або інших причин або наслідків теоретизованих явищ.

Література:

1. Бинсвангер Л. Бытие-в-мире. Избранные статьи. Нидлмен Я. Критическое введение в экзистенциальный психоанализ. Пер. с англ. Москва : Рефл-Бук ; Киев : Ваклер, 1999. 336 с.
2. Бреусенко-Кузнецов А. История проектов интеграции психологического знания: осмысление в свете кризисов научной психологии. *Теоретичні дослідження у психології* : збірник статей. Т. 5. / упор. В. Медінцев. Харків : Монограф, 2018. С. 27–75.
3. Бреусенко-Кузнецов А. Метафизические теории личности: право на прописку в психологической науке. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2012. № 2 (35). С. 79–86.
4. Бреусенко-Кузнецов А. Метафизическая традиция в психологии личности : монография. Киев : Логос, 2016. 384 с.
5. Бреусенко-Кузнецов А. Теории личности: зарубежный опыт теоретизации : курс лекций. Киев : Миллениум, 2008. 442 с.
6. Василюк Ф. Методологический смысл психологического схи́зиса. *Вопросы психологии*. 1996. № 6. С. 25–40.
7. Вахтель А. Феноменология і натуралізм: від феноменологічної критики натуралізму до натуралізації феноменології : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.01. Київ, 2018. 18 с.
8. Вертель А. Філософія психоаналізу : навчальний посібник. Суми : В-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. 208 с.
9. Гуссерль Э. Картезианские размышления. Пер. с нем. Санкт-Петербург : Наука ; Ювента, 1998. 315 с.
10. Гуссерль Э. Логические исследования: Прологомены к чистой логике. Пер. с нем. Киев : Вентури, 1995. 256 с.
11. Дильтей В. Описательная психология. Пер. с нем. Санкт-Петербург : Алетейя, 1996. 160 с.
12. Косилова Е. Энергетическая онтология психоанализа. *Аспекты : сборник статей по философским проблемам истории и современности*. Вып. IV. Москва : Современные тетради, 2006. С. 44–57.
13. Лакан Ж. Семинары. Книга 11 : Четыре основных понятия психоанализа. Пер. с фр. А. Черноглазова. Москва : Гнозис ; Логос, 2004. 304 с.
14. Макинтайр А. Бессознательное: понятийный анализ. *Логос*. 2006. № 1 (52). С. 106–232.
15. Орлов А. Очерк развития схи́зиса. URL: <http://www.trialog.ru/library/scipubl/leontiev.html>.
16. Петровский В. Общая персонология: наука личности. *Известия самарского научного центра Российской академии наук. Специальный выпуск «Актуальные проблемы психологии»*. Самарский регион, 2003. С. 20–29.
17. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии. Пер. с фр. Москва : Республика, 2000. 639 с.
18. Сартр Ж.-П. Воображаемое: феноменологическая психология воображения. Пер. с фр. Санкт-Петербург : Наука, 2001. 319 с.
19. Эткнд А. Психология практическая и академическая: расхождение когнитивных структур внутри профессионального сознания. *Вопросы психологии*. 1987. № 6. С. 20–30.
20. Юревич А. Естественнонаучная и гуманитар-

- ная парадигмы в психологии, или Раскачанный маятник. *Вопросы психологии*. 2005. № 2. С. 147–151.
21. Юревич А. Ещё раз о «схизисе» исследовательской и практической психологии. *Методология и история психологии*. 2010. Т. 5. Вып. 3. С. 90–105.
22. Юревич А. Интеграция психологии: утопия или реальность? *Вопросы психологии*. 2005. № 3. С. 16–28.
23. Fuchs T. Psychotherapy of the Lived Space: A phenomenological and ecological concept. *Толос* : философско-культурологический журнал. 2011. № 1. С. 126–141.

Уварова С. Г. Онтология психоанализа в натуралистическом, структуральном, феноменологическом, экзистенциальном истолкованиях

Статья посвящена проблематике «схизиса» (раскола, диссоциации) между практической и исследовательской (академической) психологией как важного аспекта современного методологического кризиса в психологической науке. Конкретным симптомом ситуации «схизиса» является расхождение в отношении к психодинамическому подходу в практической психологии и в психологии академической. Если в практической психологии этот подход является одним из наиболее признанных, то в академической к нему относятся с недоверием. Среди причин следует назвать парадигмальное расхождение и недостаточный уровень знакомства академического сообщества с развитием философского психоанализа как системы методологических оснований психодинамических теорий. Философско-методологическое обоснование психодинамического подхода в академической психологии должно быть осуществлено в единстве главных аспектов философского психоанализа: онтологических, гносеологических, антропологических. Целью статьи является анализ онтологического аспекта философского психоанализа (как методологии психодинамического подхода в психологии личности). Поставлены задачи проанализировать особенности основных известных способов истолкования онтологии в психоанализе: 1) натуралистического; 2) структуралистского; 3) феноменологического; 4) экзистенциального. Нами признано, что только натуралистическое (уподобленное естественнонаучному знанию) истолкование психоаналитической онтологии даёт повод к опровержению психодинамических теорий привычным для экспериментального знания способом.

Ключевые слова: академическая психология, практическая психология, философская методология, методологический кризис, психодинамический подход, философский психоанализ, онтология, гносеология, антропология.

Uvarova S. H. Ontology of psychoanalysis in naturalistic, structural, phenomenological, existential interpretations

The article is devoted to the problem of “schisis” (split, dissociation) between practical and research (academic) psychology as an important aspect of modern methodological crisis in psychological science. A particular symptom of a situation of “schisis” is the difference in attitude to psychodynamic approach in practical psychology and in academic psychology. While in practical psychology this approach is one of the most recognized, in academic psychology it is treated with mistrust. Among the reasons it is necessary to name the paradigm difference and an insufficient level of acquaintance of the academic community with the development of philosophical psychoanalysis as systems of the methodological bases of psychodynamic theories. The philosophical-methodological substantiation of psychodynamic approach in academic psychology should be carried out in unity of the following main aspects of philosophical psychoanalysis: ontologic, gnosiological, anthropological. The purpose of the article is the analysis of ontologic aspect of philosophical psychoanalysis (as methodology of psychodynamic approach in psychology of personality). The tasks set are to analyse features of the main known ways of interpretation of ontology in psychoanalysis: 1) naturalistic; 2) structural; 3) phenomenological; 4) existential. We came to the conclusion that only naturalistic (assimilated to natural-scientific knowledge) interpretation of psychoanalytic ontology gives an occasion to refutation of psychodynamic theories by ways typical for experimental knowledge.

Key words: academic psychology, practical psychology, philosophical methodology, methodological crisis, psychodynamic approach, philosophical psychoanalysis, ontology, gnosiology, anthropology.